

УДК 339.9:621.39

Одаренко О.В.*старший викладач кафедри мереж доступу
та забезпечення послуг
філії «Центр післядипломної освіти»,
ПАТ «Укртелеком»*

ДИНАМІКА ГЛОБАЛЬНИХ БІЗНЕС-РИЗИКІВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РИНОК ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ

Статтю присвячено аналізу динаміки глобальних бізнес-ризиків, що проявилися у період всесвітньої фінансово-економічної кризи 2008–2011 рр. та у посткризовий період 2012–2014 рр. На підставі аналітичних звітів провідних світових аудиторських та консалтингових агентств виділено спектр актуальних бізнес-ризиків. Постульовано вплив глобальних бізнес-ризиків на розвиток ринку телекомунікацій. Відзначена часткова залежність ризик-тла телекомунікаційних компаній від глобальних бізнес-ризиків.

Ключові слова: глобальна економіка, ризик, бізнес-ризик, глобальні бізнес-ризик, глобальна фінансово-економічна криза, економічна невизначеність, ринок телекомунікацій, телекомунікаційні компанії, інновації, ризик-менеджмент.

Одаренко О.В. ДИНАМИКА ГЛОБАЛЬНЫХ БИЗНЕС-РИСКОВ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА РЫНОК ТЕЛЕКОММУНИКАЦИЙ

Статья посвящена анализу динамики глобальных бизнес-рисков, проявившихся в период всемирного финансово-экономического кризиса 2008–2011 гг. и в посткризисный период 2012–2014 гг. На основании аналитических отчетов ведущих мировых аудиторских и консалтинговых агентств выделен спектр актуальных бизнес-рисков. Постулировано влияние глобальных бизнес-рисков на развитие рынка телекоммуникаций. Отмечена частичная зависимость риск-фона телекоммуникационных компаний от глобальных бизнес-рисков.

Ключевые слова: глобальная экономика, риск, бизнес-риск, глобальные бизнес-риски, глобальный финансово-экономический кризис, экономическая неопределенность, рынок телекоммуникаций, телекоммуникационные компании, инновации, риск-менеджмент.

Odarenko O.V. DYNAMICS OF GLOBAL BUSINESS RISKS AND THEIR INFLUENCE ON THE MARKET OF TELECOMMUNICATIONS

Article is devoted to the analysis of dynamics of the global business risks shown during the world financial and economic crisis of 2008–2011 and during the post-crisis period of 2012–2014. On the basis of analytical reports of the leading world auditor and consulting agencies the range of actual business risks is allocated. Influence of global business risks on development of the market of telecommunications is postulated. Partial dependence risk background of the telecommunication companies from global business risks is noted.

Keywords: global economy, risk, business risk, global business risks, global financial and economic crisis, economic uncertainty, market of telecommunications, telecommunication companies, innovations, risk management.

Постановка проблеми. Сучасне економічне та соціально-політичне життя характеризується наявністю різноманітних ризиків, кількість яких збільшується з розвитком новітніх технологій, бізнес- та політичних стратегій. За відомим філософом Е. Гідденсом (Э. Гидденс «Последствия модернити» (1990), ризик є наслідком модернізації. Активізація ризиків відбувається на тлі процесів глобалізації. Згідно з іншим дослідником ризикової природи сучасного соціуму – У. Беком (Beck Ulrich (1992) Risk Society: Towards a New Modernity. London: Sage), створення новітніх технологій призводить до генерації нових технологічних ризиків. Проте якщо для У. Бека це були індустріальні ризики, то нині є сенс говорити про глобалізацію інфокомунікаційних ризиків.

Глобалізація породжує універсальні глобальні ризики, які розуміються як великий бізнес та є джерелом багатства у сучасному світі. Водночас глобальний характер сучасних телекомунікацій є визначальною особливістю, що позначається на стані як регіональних, так і національних телекомунікаційних ринків. Графічно цю ситуацію можна представити у вигляді піраміди, кожний шар якої зазнає впливу інших.

Ринок телекомунікацій України є складовою частиною регіонального та глобального телекомунікаційних ринків. Таким чином, аналіз ризиків компаній ринку телекомунікацій неможливий без звернення до динаміки глобальних бізнес-ризиків, що утворюють ризикове тло телекомунікаційного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до ризиків у вітчизняній економічній науці у 1990-ті рр. розгортався на тлі структурної переорієнтації

глобальної економіки. На пострадянському просторі даний період характеризувався як величезними ризиками в економічній сфері, так і майже повним нівелюванням механізмів їх зниження. Пострадянські ринки сформувалися як неусталені ринки, вкрай уразливі до постмодернових ризиків.

На наш погляд, розвиток телекомунікаційних ринків на пострадянському просторі у 1990-ті рр. частково повторював тенденції розвитку світового ринку, які у поєднанні з залишками соціалістичної спадщини та місцевими національно-культурними особливостями набули іншого характеру. Проте у вітчизняній економічній літературі практично відсутні дослідження, присвячені неусталеним телекомунікаційним ринкам, що утруднює аналіз ризиків на них та розробку методології систем ризик-менеджменту для компаній, що діють на неусталених телекомунікаційних ринках.

Неусталеністю українського телекомунікаційного ринку пояснюється те, що деякі ризики взагалі майже не враховуються у бізнесовій діяльності. Так, деякі ризики, актуальні для більш розвинених телекомунікаційних ринків, як, наприклад, ризик інвестування у ринки певних країн або репутаційні ризики, майже не потрапляють у поле зору топ-менеджмента компаній вітчизняного ринку телекомунікацій. Проте українському ринку притаманний значний вплив політичних ризиків, суттєво мінімізований на ринках розвинених країн.

Домінанта політичного чинника є однією з головних особливостей неусталених телекомунікаційних ринків. Соціалістичні традиції «ручного» управлін-

ня галуззю, планування від досягнутого, «відчуття» монополізму істотно впливали на процеси розвитку, приватизації, злиття та поглинання у телекомунікаційному секторі, котирування акцій телекомунікаційних компаній та рівень їх капіталізації у 1990-х – на початку 2000-х рр.

Так само і період 2000-х та 2010-х рр. не був проаналізований вітчизняними економістами з точки зору залежності ринку телекомунікацій від глобального економічного контексту, зокрема глобальних бізнес-ризиків. Уся увага дослідників у цей період зосереджується на фінансово-банківському секторі, тоді як для західної економічної науки природними у цей час стають дослідження ризик-складової реальної сектору економіки.

У період глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2011 рр. дана тенденція посилюється. Провідні міжнародні аудиторські та консалтингові агентства Marsh, EY (раніше – Ernst & Young), Bloomberg починають приділяти значну увагу глобальним фінансово-економічним ризиками та їх динаміці. У центрі уваги опиняється і ринок телекомунікацій (спеціалізовані дослідження Ernst & Young) в силу своєї інноваційності як один з найбільш уразливих до глобальних бізнес-ризиків ринок. Із висновками агенцій щодо глобальних ризиків, зокрема для ринку телекомунікацій, можна ознайомитися на інтернет-ресурсах: <http://www.mmc.com/> (зокрема, наявний звіт «Global risks 2014 report»); <http://www.ey.com>; <http://www.bloomberg.com>.

На тлі глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2011 рр. та у посткризовий період аналіз глобальних ризиків посів провідне місце при виробленні антикризових та інноваційних стратегій компаній реального сектору економіки. У цьому контексті слушним є звернення до щорічних доповідей до World Economic Forum у Давосі (починаючи з 2005 р. розробляється проект «Глобальні ризики»). У даних доповідях (інтернет-ресурс <http://www.weforum.org/>) міститься ретельний аналіз актуальних бізнес-ризиків та оцінюється рівень їхнього впливу.

Також змістовний матеріал міститься у висновках та рекомендаціях Міжнародного союзу електрозв'язку (ITU, інтернет-ресурс <http://www.itu.int/ru/pages/default.aspx>), що відповідає за реалізацію глобальної стратегії розвитку телекомунікацій, у матеріалах самітів «Групи восьми» та «Групи двадцяти».

Слід додати, що вагомий внесок у дослідження природи глобальних ризиків зроблено вченими Гарвардського університету (центр аналізу ризиків, www.hcra.harvard.edu) (США), Стенфордського університету (США), Університету Пенсильванії (управління ризиками та центр прийняття рішень, <http://grace.Wharton.upenn.edu/risk/>) (США), Лондонської школи економіки (центр ризик-менеджменту та управління, www.lse.ac.uk) (Велика Британія), Національного дослідницького університету «Вища школа економіки» (Російська Федерація), Санкт-Петербурзького державного університету (Російська Федерація) та ін.

Дослідження глобальних ризиків поєднуються із проблематикою ділового успіху за часів економічної невизначеності (Клири ІІІ, Мальре Т. Глобальные риски. Деловой успех в неспокойные времена. Пер. с англ. – М.: Вопросы экономики, 2011. – 223 с. [1]); трансформаціями бізнесу та ринків (інтернет-ресурс <http://www.cfin.ru/management/controlling/riskassurance.shtml>). Увага також приділяється динаміці та структурі глобальних ризиків (Агеев А.І. Динамика и структура глобальных рисков //

Стратегия гражданской защиты: проблемы и исследования. – 2013. – № 2. – Том. 3. Статтю розміщено на інтернет-ресурсі <http://cyberleninka.ru/article/n/dinamika-i-struktura-globalnyh-riskov>) та їх міждисциплінарним дослідженням (Дудова Т.В. Междисциплинарные подходы при изучении международных эколого-политических рисков. Текст розміщено на інтернет-ресурсі http://mir.spbu.ru/index.php?option=com_k2&view=item&id=43:mns-15-4-05&Itemid=31). Перелік може бути продовжений, проте фактично відсутні спеціалізовані дослідження з кореляції розвитку ринку телекомунікацій залежно від впливу глобальних бізнес-ризиків.

Незважаючи на ґрунтовну джерельну базу, дослідження глобальної природи ризиків українського ринку телекомунікацій не здійснюються, що й обумовило звернення до цієї тематики у даній науковій статті. Тож об'єктом дослідження є спектр глобальних бізнес-ризиків, актуальних для ринку телекомунікацій у період глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2011 рр. та у посткризовий період. Предметом дослідження є вплив даних ризиків на український ринок телекомунікацій, що характеризується наявністю компаній різного розміру та різних стадій розвитку.

Метою дослідження є вивчення специфіки глобальних бізнес-ризиків, актуальних для українського ринку телекомунікацій. Сценарій дослідження передбачає звернення до висновків експертів та порівняльний аналіз висновків вітчизняних експертів ринку телекомунікацій та провідних міжнародних аналітичних та консалтингових агентств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобальна фінансово-економічна криза 2008–2011 рр. спричинила тотальну невизначеність як екзистенціального, так і економічного існування, що негативно позначилося на поведінці економічних агентів. Стратегії компаній за умов фінансово-економічної кризи передбачали досягнення більш високих показників доходів, що, у свою чергу, зумовлювало ведення високоризикових операцій.

Дані тенденції мають місце і у посткризовий період 2012–2014 рр. Значною мірою вплив ризик-чинників зазнають компанії ринку телекомунікацій, що відзначається значною динамічністю, насамперед технологічною. Глобальні бізнес-ризики істотно впливають на рівень прибутковості телекомунікаційних компаній.

Компанії ринку телекомунікацій є компаніями «нової економіки», яким притаманні високий рівень невизначеності, технологічна насиченість, зростаюча глобальна конкуренція, збільшення обсягів світової торгівлі та інвестицій, складні фінансові інструменти, насамперед деривативи, нові моделі державного регулювання, динамічні зміни організаційних структур компаній, інтенсифікація процесів реінжинірингу, злиття та поглинання, зміни меж цільових ринків, насиченість ринку послуг, зменшення термінів «життя» послуг, зростаючі очікування споживачів. Ці чинники зумовлюють насиченість ризикового тла діяльності компаній. У різних секторах економіки ризики розрізняються як за складом, так і за значущістю. Згідно з дослідженнями британської аудиторсько-консалтингової компанії EY (раніше – «Ernst and Young» (матеріали інтернет-ресурсу <http://www.ey.com>), телекомунікації відносяться до найбільш ризикоемних секторів економіки. Така тенденція зберігається останніми роками.

Щороку провідні міжнародні аналітичні агенції складають прогнози щодо глобальних бізнес-ризиків.

У даних прогнозах телекомунікації виділяються як окремих сектор бізнесу, а ІТ-ризиків пов'язуються з глобальними бізнес-ризиками.

На наш погляд, дослідження щодо впливу глобальних бізнес-ризиків на розвиток ринку телекомунікацій мають здійснюватися за спеціальною програмою, що забезпечить системність та комплексність таких досліджень.

Структурно така програма може виглядати таким чином:

- Виділення спектру актуальних бізнес-ризиків, що мають глобальний характер (на підставі щорічних доповідей World Economic Forum, аналітичних звітів провідних аудиторських та консалтингових компаній світу EY, Fitch Ratings, Marsh)
- Аналіз динаміки глобальних бізнес-ризиків у період-фінансово-економічної кризи 2008–2011 рр.
- Аналіз динаміки глобальних бізнес-ризиків у пост-кризовий період 2011–2014 рр.
- Аналіз бізнес-моделей українського ринку телекомунікацій у період-фінансово-економічної кризи 2008–2011 рр. та у пост-кризовий період 2011–2014 рр. з точки зору генерації ризиків.
- Виявлення ризик-індикаторів українського ринку телекомунікацій та їх порівняння з індикаторами глобальних бізнес-ризиків.

Визначення кореляції розвитку ринку телекомунікацій із впливом глобальних бізнес-ризиків пропонуємо здійснювати за параметрами, покладеними в основу міжнародного дослідження 2012 р. «Глобальні ризики у добу перетворень». А саме «вплив процесів трансформації бізнесу, політичних і економічних ризиків, реформування нормативно-правової бази та технічного прогресу на структуру ризиків компаній, ступінь занепокоєння компаній відносно ризиків в основних географічних регіонах, вірогідність та потенційний вплив політичних та економічних ризиків, пріоритетність та ступінь задоволення компаній певними компетенціями у сфері ризиків, а також методи управління зовнішніми ризиками, які компанії вже використовують або планують використати» [1].

Іншими словами, мова йде про розробку методології аналізу впливу глобальних бізнес-ризиків на розвиток ринку телекомунікацій. Перелік глобальних бізнес-ризиків, поданий за авторитетними аналітичними джерелами, не може вважатися достатньою основою для такого аналізу. Саме тому у даній статті ми свідомо уникаємо такого переліку задля унебезпечення від описовості. До того ж у формуванні такого переліку криється методологічна проблема щодо поєднання даних різних інституцій. Так, у доповідях до World Economic Forum у Давосі акцент зроблено на системності аналізу глобальних ризиків. Невипадково у даних доповідях фігурує термін «системний ризик». Проте у дослідженнях компанії EY увага приділяється специфічним ризикам ринку телекомунікацій, що також мають глобальний характер. Аналогічна картина спостерігається щодо аналізу відтермінованих глобальних ризиків.

Щодо компаній українського ринку телекомунікацій, то основною перешкодою для аналізу впливу глобальних ризиків на телекомунікаційний бізнес є відсутність стандартизованої звітності щодо ризиків цього ринку. На наш погляд, запровадження стандартизованої ризик-звітності для усіх компаній українського ринку телекомунікацій є нагальним завданням для Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації України.

За відсутності методологічних розробок щодо визначення кореляції між ризиками компаній укра-

їнського ринку телекомунікацій та глобальними бізнес-ризиками у період глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2011 рр. та у посткризовий період 2012–2014 рр. ми звернулися до експертів ринку телекомунікацій.

За результатами опитування 25 експертів українського ринку телекомунікацій, які позиціонувалися за 5 категоріями – представники телекомунікаційних компаній, представники органів державної влади, представники галузевих науково-дослідних установ, представники профільних вищих навчальних закладів, аналітики ринку телекомунікацій, що проводилося 15–30 квітня 2014 р., було ідентифіковано «поле ризиків» компаній українського ринку телекомунікацій у період глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2011 рр. та у пост-кризовий період 2011–2014 рр.

Експертне опитування на підставі методу аналітичних записок та методу Дельфі дало змогу ідентифікувати спектр ризиків українського ринку телекомунікацій у період глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2011 рр. Актуальними ризиками для компаній українського ринку телекомунікацій у цей період були:

- Нестабільність політичної ситуації в Україні (відзначили 92% експертів).
- Нестабільність соціально-економічної ситуації в Україні (відзначили 88% експертів).
- Низька купівельна спроможність населення (відзначили 85% експертів).
- Конкуренція на глобальному ринку телекомунікацій (відзначили 79% експертів).
- Насиченість певних сегментів ринку телекомунікацій (відзначили 75% експертів).
- Жорстка конкуренція на ринку телекомунікацій (відзначили 73% експертів).
- Недосконалість нормативно-правових норм, зокрема галузевого законодавства (відзначили 71% експертів).
- Впровадження нових технологій (відзначили 69% експертів).
- Впровадження нових телекомунікаційних послуг (відзначили 65% експертів).
- Впровадження нових моделей взаємодії з клієнтами (відзначили 59% експертів).
- Ускладнення бізнес-процесів у структурі управління компанією (відзначили 57% експертів).
- Ситуація на регіональному ринку телекомунікацій (відзначили 49% експертів).

У посткризовий період 2012–2014 рр. експерти виділили такі актуальні ризики українського ринку телекомунікацій:

- Політичний ризик (відзначили 94% експертів)
- Нестабільність соціально-політичної ситуації (відзначили 90% експертів).
- Ризик девальвації національної валюти (відзначили 89% експертів).
- Падіння прибутковості фіксованого зв'язку (відзначили 88% експертів)
- Зниження рівня споживчого попиту внаслідок зниження купівельної спроможності населення (відзначили 85% експертів).
- Зниження рівня інвестицій у телекомунікаційний сектор (відзначили 79% експертів).
- Ризик впровадження нових бізнес-моделей на ринку телекомунікацій (відзначили 75% експертів)
- Ризик впровадження новітніх технологій на ринку телекомунікацій (відзначили 73% експертів).
- Ризик посилення конкуренції на ринку телекомунікацій (відзначили 70% експертів).

- Ризик впровадження нових послуг на ринку телекомунікацій (відзначили 69% експертів).

- Ризик, пов'язаний регуляторними механізмами на ринку телекомунікацій (зазначило 63% експертів).

- Ризик, пов'язаний з недосконалістю нормативно-правової бази у сфері телекомунікацій (відзначили 58% експертів).

- Кіберзлочинність як загроза телекомунікаційним компаніям (відзначили 49% експертів).

Висновки експертів українського ринку телекомунікацій певним чином корелюють із висновками щодо глобальних економічних ризиків 2012–2014 рр. (World Economic Forum-2012, 2013, 2014). Такими глобальними ризиками у 2012 р. були (World Economic Forum – 2012): нерівність доходів, бюджетний дисбаланс, кібер-атаки (World Economic Forum – 2012), криза водопостачання, збільшення шкідливих викидів (World Economic Forum – 2012).

У 2013 р. були виділені такі глобальні ризики (World Economic Forum – 2013): значна нерівність у доходах, хронічні фінансові дисбаланси, збільшення викидів парникових газів, криза водопостачання, помилки в пенсійному забезпеченні.

У 2014 р. спектр глобальних ризиків був таким (World Economic Forum – 2014): фінансові кризи у найбільших економіках світу, безробіття та неповна зайнятість, майнове розшарування, зміна клімату.

Проте у посткризовий період посилюються специфічні внутрішні ризики, що у поєднанні з глобальними бізнес-ризиками (а для 2014 р. це було) загострюють фінансово-економічну ситуацію на ринку телекомунікацій України. Тоді як для глобального ринку телекомунікацій у 2014 р. актуальними ризиками були: падіння доходів, зниження темпів окупності масштабних інвестицій, ризики, пов'язані з впровадженням нових технологій, послуг та сервісів, ризики злиття та поглинання. Компанія Ernst & Young наголошувала на трансформації показників ефективності телекомунікаційної галузі, убачаючи у відсутності такої трансформації один з ризиків провідних телекомунікаційних компаній світу (звіт компанії «*Metrics transformation in telecommunication*» 2013 р.).

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити такі висновки. Уразливість українського ринку телекомунікацій по відношенню до глобальних бізнес-ризиків пояснюється, на наш погляд, неусталеним характером даного ринку. Ми

вважаємо, що глобальний телекомунікаційний ринок можна розглядати як сукупність усталених, так і неусталених ринків. До останніх відноситься і український ринок телекомунікацій.

Зміни умов діяльності компаній ринку телекомунікацій у період глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2011 рр. та у посткризовий період 2012–2014 рр. викликали необхідність коригування стратегії і тактики ведення бізнесу, зокрема вдосконалення ризик-менеджменту. Тож ретельний аналіз впливу глобальних бізнес-ризиків на український ринок телекомунікацій є необхідним, зважаючи на пошуки нових джерел прибутковості для телекомунікаційних компаній.

Євроінтеграційні процеси останнього періоду посилюють ризик-тло компаній, тож необхідно вдосконалювати нормативно-правову та регуляторну базу ринку телекомунікацій у контексті вироблення ефективних стратегій запобігання глобальному ризик-впливу.

Реалізація глобальних технологічних трендів на ринку телекомунікацій, трансформація споживчого попиту (поява «нових споживачів» – авторська термінологія, детально розкрита в інших наукових публікаціях) роблять компанії українського ринку телекомунікацій уразливими відносно глобальних ризиків у царині телекомунікацій. А саме ризику коливання споживчого попиту, ризику технологічного відставання, ризику швидкого циклу життя телекомунікаційних послуг, ризику, пов'язаного з проблемою безпеки користувачів телекомунікаційних послуг, ризику злиття та поглинання, ризику, пов'язаного з діяльністю акціонерів та інших зовнішніх осіб. Даний перелік може бути продовжений, зокрема, щодо конкретних секторів телекомунікаційного бізнесу. Тож актуальним є вдосконалення систем ризик-менеджменту у компаніях ринку телекомунікацій, використання новітніх методик аналізу ризиків з метою своєчасної ідентифікації впливу глобальних ризиків та його мінімізації. Крім того, необхідні прогностичні дослідження щодо впливу відтермінованих бізнес-ризиків на телекомунікаційний бізнес.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Глобальные риски в эпоху преобразований [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cfin.ru/management/controllers/riskassurance.shtml>. – Назва з екрану